

УДК 002.9:930:636

БОРОДАЙ

Ірина Сергіївна

доктор історичних наук, професор

Національна наукова

сільськогосподарська бібліотека НААН

irinaboroday@online.ua

(м. Київ)

ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕТОДУ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ В ДОСЛІДЖЕННЯХ З ІСТОРІЇ НАУКИ І ТЕХНІКИ

Висвітлено історію становлення контекст-аналізу як одного із традиційних методів наукових досліджень кінця XIX – початку XX ст. Охарактеризовано переваги та особливості використання концептуального, кореляційного, контекстового та автоматизованого контекст-аналізу. Детально описано процедуру та основні етапи проведення контент-аналітичних досліджень. Розкрито евристичний потенціал методу контент-аналізу в наукових пошуках з історії науки й техніки, використання якого представляється доцільним як при відтворенні еволюції окремих складових наукового знання, так і при проведенні історико-біографічних досліджень. Показано, що специфіка його застосування визначається документальною базою дослідження. Студіювання історії науки й техніки ґрунтується на використанні як персональної, так і колективної інформації, в тому числі й архівних документів.

***Ключові слова:** методологія дослідження, контент-аналіз, категорія, концепція, історія науки й техніки.*

HEURISTIC POTENTIAL OF THE METHOD OF CONTEXT ANALYSIS IN RESEARCH ON THE HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

The history of the formation of context analysis as one of the traditional methods of scientific research at the end of the 19th – early 20th centuries was highlighted. The characteristics of the advantages and features of the use of conceptual, correlation, contextual and automated context analysis were given. The

procedure and the main stages of carrying out content-analytical studies have been described in detail. The heuristic potential of the content analysis method in scientific searches on the history of science and technology was disclosed, its use seems appropriate both in studying the evolution of some composite of scientific knowledge and in carrying out historical and biographical studies. It is shown that the specific of its application is determined by documentary research base. Research of the history of science and technology is based on the use of both personal and team information, including archival documents.

Key words: *research methodology, content analysis, category, concept, history of science and technology.*

ЭВРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ МЕТОДА КОНТЕНТ-АНАЛИЗА В ИССЛЕДОВАНИЯХ ПО ИСТОРИИ НАУКИ И ТЕХНИКИ

Освещена история становления контекст-анализа как одного из традиционных методов научных исследований конца XIX – начала XX ст. Приведена характеристика преимуществ и особенностей использования концептуального, корреляционного, контекстового и автоматизированного контекст-анализа. Детально описаны процедура и основные этапы проведения контент-аналитических исследований. Раскрыт эвристический потенциал метода контент-анализа в научных поисках по истории науки и техники, использование которого представляется целесообразным как при изучении эволюции отдельных составных научного знания, так и при проведении историко-биографических исследований. Показано, что специфика его использования определяется документальной базой исследования. Студирование истории науки и техники основывается на использовании как персональной, так и коллективной информации, в том числе и архивных документов.

Ключевые слова: *методология исследования, контент-анализ, категория, концепция, история науки и техники.*

Методологія наукових досліджень являє собою систему наукових принципів, на основі яких ґрунтується дослідження і здійснюється вибір сукупності його когнітивних засобів (методів, способів, методик, підходів), що забезпечують отримання максимально об'єктивної інформації). Методологія наукового пошуку залежить безпосередньо від змісту і рівня розвитку самої науки, специфіки її предмета та завдань. До традиційних методів наукових досліджень другої половини XX – початку XXI ст. відносять контент-аналіз. К. М. Хоруженко в «Енциклопедическом словаре по культурологи» (Ростов-на-

Дону, 1998) дав наступне визначення: «Контент-аналіз (анл. *content* – зміст, суть) – метод, що застосовується в ряді наук для виявлення та оцінки специфічних текстів, а також інших носіїв інформації».

Використання методу контент-аналізу в наукових дослідженнях зумовлене бажанням позбутися суб'єктивності традиційних пошукових методів. Його сутність зводиться до того, щоб віднайти ознаки, риси, властивості, які можна легко підрахувати, і які б відображали певні суттєві сторони досліджуваного явища чи змісту. Кількісний аналіз охоплює, як правило, широкий матеріал і оперує конкретними параметрами, що вимірюються кількісно. Завдяки цьому якісний зміст становиться вимірним, доступним точним обчислювальним операціям.

З 50-х років ХХ ст. контент-аналіз як дослідницький метод почав активно використовуватися практично в усіх сферах науки, що ґрунтуються на аналізі текстових джерел – в теорії масової комунікації, соціології, політології, історії джерелознавства, культурології, літературознавстві, психології та ін. Звернення до літературних джерел, присвячених проблемам методології історичних досліджень, показало, що в студіях з історії науки та техніки контент-аналіз почав системно використовуватися лише в останні десятиріччя.

Попередніми дослідниками висвітлено значення та конкретизовано можливості контент-аналітичних досліджень з окремих галузей наукового знання, зокрема соціології, педагогіки [1–5, 7–9]. Однак до цього часу не вивчено евристичний потенціал даного методу та специфіку його застосування при студіюванні історії науки й техніки. З огляду на це наше дослідження спрямовувалося на вирішення зазначених завдань.

Як відомо, перші контент-аналітичні дослідження текстів масової інформації проведені в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. в США і спрямовувалися на вивчення ситуації в сфері політики, ідеології та пропаганди. Цей метод почав регулярно застосовуватися в соціальних науках з 30-х років ХХ ст. в США. Його основні процедури були розроблені американськими соціологами Х. Лассуелом і Б. Берелсоном. Зокрема, накопичений досвід контент-

аналітичних досліджень був викладений в книзі Б. Берелсона «Контент-аналіз в коммунікаційних дослідженнях», опублікованій на початку 50-х років ХХ ст. Ученим визначена сутність контент-аналізу, а також наведена характеристика його різновидів, критеріїв та одиниць для кількісного дослідження. Книга Б. Берелсона до цих пір залишається фундаментальним описом, що дає тлумачення основних положень і процедур контент-аналізу. Важливий внесок в розвиток контент-аналізу зробили російські та естонські соціологи, а саме Ю. Вооглайд, П. Віхалемм, Б. Л. Грушин, Т. М. Дрідзе, М. Лаурістін та ін. [2].

Розширення засобів масової комунікації в першій половині ХХ ст. сприяло активізації контент-аналітичних досліджень. Під час Другої світової війни контент-аналіз застосовувався деякими державними установами США та Великобританії для вивчення ефективності пропаганди в різних країнах, а також з розвідувальною метою [7].

Варто відмітити, що початковою формою контент-аналізу є концептуальний аналіз, який ґрунтується на визначенні категорій і одиниць, які відповідають пошуковим завданням. Для кожної виділеної категорії визначають можливі концептуальні утворення, які представляють їх у тексті досліджуваних документів. На цьому етапі якість результатів контент-аналізу залежить безпосередньо від якості складення категорій та певних концептуальних словоутворень.

Подальший розвиток даного методу привів до появи більш точних прийомів аналізу текстів. Уже з середини 50-х років ХХ ст. дослідники почали приділяти значну увагу не тільки простій наявності чи відсутності певних категорій і концептуальних словосполучень в тексті, а й кореляційним зв'язкам між ними. При вивченні зв'язків звертали увагу на спільну зустрічальність (*cooccurrence*) слів різних категорій та пов'язаних з ними смислових відтінків. При цьому виникала можливість підраховувати коефіцієнт кореляції, який відображав зв'язок між категоріями. У цілому вивчення зв'язків між

категоріями значно розширило коло завдань, які здатний вирішувати контент-аналіз.

Один із напрямів подальшого розвитку контент-аналізу отримав назву «контекстний аналіз» і дозволяв на основі формальних методів виділяти із масивів текстів змістовну інформацію. Метод знаходження контекстів вживання слів (*collocations*) дає змогу виділяти в тексті кілька тематичних блоків і аналізувати їх окремо. Отже, при аналізі текстів категорії можуть задаватися апріорно, тобто до знайомства з текстом, який становить предмет аналізу. У цьому випадку аналітик виходить із власних уявлень щодо трактування теми, реалізуючи дедуктивну схему контент-аналізу. Вочевидь, такий шлях аналізу є більш адекватним, коли підхід до змісту тексту визначено з-зовні. В іншому випадку категорії можуть виділятися в самому процесі аналізу тексту, тоді його схема виявляється індуктивною: від суб'єктивних категорій, використаних автором тексту, до їх аналізу з позицій дослідника. Такий підхід є більш доцільним при вивченні довільних текстів в пошукових дослідженнях. В будь-якому випадку при роботі різних дослідників з одним і тим самим текстом використання однакових категорій забезпечує більшу узагальненість результатів та їх об'єктивність. Використання в контент-аналітичних дослідженнях певного набору категорій задасть концептуальну схему, в термінах якої аналізується текст [1].

В останні десятиріччя аналітиків зацікавила можливість автоматичної категоризації слів тексту, тобто виділення в досліджуваних текстах за попередньо визначеною схемою тем на основі самого тексту. На сучасному етапі розроблено комп'ютерні програми, націлені на вирішення різноманітних завдань контент-аналізу. Слід відмітити, що автоматична категоризація документів є доцільною лише в випадках, якщо обсяг текстів, що аналізуються, є достатньо великим.

Предметне поле застосування контент-аналізу в наукових дослідженнях з історії науки й техніки є дуже широким, нами виділено окремі проблеми, які здебільшого потребують застосування контент-аналізу:

1. Еволюція наукових напрямів чи предметних дисциплін, виявлення домінуючих наукових парадигм, концепцій, вчень, теорій, методів тощо.

2. З'ясування чинників, що здійснюють визначальний вплив на формування дослідницьких програм.

3. Встановлення основних принципів діяльності наукових інституцій та колективів.

4. Аналіз наукової спадщини окремих учених.

5. Кореляційні взаємозв'язки між науковими позиціями дослідників та ін.

При проведенні контент-аналітичних досліджень з історії науки й техніки представляється доцільним використання всіх раніше зазначених форм аналізу: концептуального, кореляційного, контекстового чи за необхідності автоматизованого. Його сутність полягає в тому, щоб виділяти в тексті певні смислові одиниці (терміни, категорії) і проводити їх статистичну обробку (підрахування обсягу і частоти їх вживання, встановлення співвідношень між різними групами виділених одиниць, а також із загальним обсягом інформації тощо).

Методичні вимоги до підбору одиниць формалізованого дослідження, пошуку їх емпіричних індикаторів є справедливими і для пошуку смислових одиниць контент-аналізу. Смилова одиниця – це проблема, що цікавить дослідника, тема, ідея, яка за допомогою різного поєднання слів виражається авторами документів.

У процесі контент-аналітичного дослідження з історії науки й техніки спочатку виділяються категорії аналізу як напрями, сторони розгляду смислових одиниць, проблеми, які цікавлять дослідника. Їх кількість залежить від цілей і завдань наукового дослідження. Однак без такої категорії, як тема, не можливе жодне контент-аналітичне дослідження. Як показує практика, частіше за все контент-аналітики поряд з темою задіюють оцінку (ступінь широти освітлення вибраної теми в матеріалі) залежно від ступеня глибини аналізу проблеми [11].

Процедура контент-аналітичного дослідження з історії науки й техніки складається із кількох етапів. На першому з них визначають категорії і одиниці залежно від цілей і задач дослідження; здійснюють попередній аналіз масиву документальної інформації на предмет її надійності, можливостей вільного доступу до неї та ін.

При проведенні контент-аналізу під документом розуміється спеціально створений людиною предмет, мета якого – передача чи зберігання інформації. Найбільш зручною для аналізу є письмова група документів. Розрізняють персональну та колективну інформацію. До персональної інформації відносяться: статті, бібліографічні списки, листи, автобіографії, мемуари, щоденники, інтерв'ю тощо, які дозволяють простежити еволюцію наукових орієнтирів певного вченого залежно від змін умов його наукового середовища. Персональна документація розкриває характер загальних соціальних, політичних та інших впливів. До колективної інформації в дослідженнях з історії науки й техніки відносять: галузеву періодику, звіти, плани, колективні праці, закони, інструкції, накази тощо [10].

Одним із найбільш важливих етапів контент-аналізу є пошук категорій аналізу – найбільш загальних, ключових понять, які відповідають дослідницьким завданням. Для кожної виділеної категорії визначають можливі слова, словосполучення та інші елементи, які представляють дану категорію в тексті. За допомогою поєднання категорій формують певні концептуальні словоутворення. Зокрема, при проведенні дослідження з історії зоотехнічної науки нами було виділене концептуальне словоутворення «Методи розведення сільськогосподарських тварин», до якого віднесено такі категорії: «інбридинг», «промислове схрещування», «метизація», «лінійне розведення», «відтворне схрещування», «ввідне схрещування» та ін.

На основі зміни відносних частот зустрічаємості названих категорій в галузевих періодичних виданнях були зроблені висновки щодо домінування окремих методів розведення сільськогосподарських тварин. Саме облік зустрічаємості виділених категорій, а не окремих слів, дозволив будувати

судження щодо зміни превалюючих методів розведення у тваринництві минулого століття.

Як документальну базу ми використали галузеві часописи: «Вестник животноводства», «Українське скотарство», «Животноводство», «Шляхи сільського господарства Київського краю», «Вісник аграрної науки», «Вестник сельскохозяйственной науки», «Вісник сільськогосподарської науки», «Соціалістичне тваринництво», «Тваринництво України», «Советская зоотехния», «Зоотехния», «Молочное и мясное скотоводство», «Овцеводство», «Свиноводство» та ін. Важливе значення приділяли залученню періодичних видань, оскільки їх специфіка полягає, перш за все, в оперативному та своєчасному висвітленні найбільш актуальних проблем теорії і методології зоотехнічної науки.

Як джерела дослідження також використали міжвідомчі наукові тематичні збірники. Їх перевагами є періодичність випуску, вузькогалузевий характер, залучення до складу редакційних колегій провідних учених зоотехніків, що дало змогу висвітлювати найбільш актуальні проблеми тваринництва, акумулювати передовий досвід ведення галузі. Особливу значущість мали такі міжвідомчі наукові тематичні збірники: «Племінна справа і біологія розмноження сільськогосподарських тварин» (1971–1975), «Розведення і генетика тварин» (1991–2013), «Молочно-м'ясне скотарство» (1965–2013), «Науковий технічний бюлетень» (1932–2013), «Свинарство» (1966–2013), «Вівчарство» (1966–2013), «Птахівництво» (1964–2013), «Шовківництво» (1964–2013), «Бджільництво» (1964–2013), «Біологія тварин» (1966–2013), «Рибогосподарська наука України» (2007–2013), «Корми і кормовиробництво» (1976–2013) та ін.

Як одне з найважливіших джерел дослідження розглядали інтелектуальну спадщину визнаних учених, які у певні періоди розвитку репрезентували здобутки зоотехнії. Аналіз їх наукових праць дав змогу встановити основні еволюційні процеси теорії та методології зоотехнії. Особливо ґрунтовно вивчали творчий доробок О. П. Бондаренка, М. Ф. Іванова, Ф. Ф. Ейснера,

М. А. Кравченка, П. Д. Пшеничного, І. В. Смирнова, В. П. Устьянцева, М. П. Чирвинського, які були знаковими постатями вітчизняної зоотехнії.

На другому етапі розробляли методикау контекст-аналізу. Із категорій і одиниць аналізу склали код, в якому за необхідності вказувалися і класифікаційні одиниці (емпіричні індикатори в текстах для кожної одиниці аналізу). Визначали одиниці підрахунку, потім конструювали макет карточки контент-аналізу. Якщо кількість виділених тематичних чи інших одиниць аналізу є достатньою, то в карточці вони позначаються цифрами відповідно до коду.

На третьому етапі проводиться збір первинної інформації, тобто власне формалізований аналіз масиву документів. Маючи на озброєнні код та карточки контент-аналізу, дослідник послідовно переглядає ті документи, вишукуючи в них вказані в коді смислові одиниці аналізу, підраховуючи обсяг і частоту їх згадування. Якщо кількість документів дуже велика, а виділені для аналізу смислові одиниці, відповідно до пробного діагностування, рівномірно розподілені по всьому масиві, то в цьому випадку застосовують вибірковий аналіз документ. Дані, отримані при аналізі документів, повинні відповідати певному рівню узагальненості, володіти теоретичною значимістю чи практичною цінністю. Важливо пам'ятати, що робота з документами при порівняній простоті і доступності вимагає спеціальної підготовки дослідника [11].

Аналізуючи окремі категорії, варто підраховувати коефіцієнти кореляції, який відображають зв'язок між ними. Так, категорії «лінійне розведення», «інбридинг» вивчали їх у взаємозв'язку з такими категоріями, як «продуктивність», «відтворна здатність», «екстер'єрно-конституціональні особливості», «довічна продуктивність», «жива маса», «середньодобові прирости». Практично в усіх опрацьованих документах прослідковувалася тенденція їх спільного використання. Цілком очевидно, що інтерпретація отриманих результатів – завдання складне. Зокрема, для приведеного прикладу виявлене спільне використання категорій «схрещування» і «гетерозис» може

служувати свідченням результативності застосовуваних методів розведення, тоді як відсутність їх спільного використання може слугувати показником низької ефективності домінуючих зоотехнічних методів.

Використання різноманітних груп джерел, їх порівняльний аналіз і узагальнення дали можливість встановити закономірності становлення та розвитку вітчизняної зоотехнії, еволюцію її теоретичних і методологічних засад, особливості вдосконалення наукового забезпечення галузі тваринництва у контексті соціально-економічних, суспільно-політичних, загальнонаукових та технологічних чинників, характерних для відповідних історичних періодів.

Завдяки методу контент-аналізу в історичних дослідженнях можливо отримати дані щодо минулих подій, безпосереднє спостереження яких уже не можливе. Вивчення документів, в яких ті чи інші явища життя відслідковуються упродовж десятків років, дозволяють реконструювати наукові процеси, виявити тенденції і динаміку їх зміни та розвитку. Однак, значення контекст-аналізу в дослідженнях з історії науки й техніки не обмежується лише цими аспектами. За його використання представляється можливим виявити і оцінити в контексті соціальних, політичних, організаційних та інших чинників індивідуально-особистісні характеристики вчених, які першочергово позначаються в продуктах наукової творчості. При цьому текстова інформація переводиться в кількісні показники з їх подальшою статистичною обробкою. В умовах наукового середовища джерелом інформації можуть слугувати наукові праці, рукописи, листи, звіти, щоденники, протоколи, що відображають результати наукової діяльності певного вченого [6]. Застосування методу контент-аналізу в історико-біографічних дослідженнях є особливо доцільним при вивченні динаміки його наукових пріоритетів, виділенні періодів найбільшої наукової активності та ін.

Специфіка досліджень з історії науки й техніки зумовлюється використанням архівних джерел, зокрема особових справ учених, які зазвичай містять їх автобіографії, довідки і характеристики з місця роботи, бібліографічні списки, незавершені наукові праці тощо. Така інформація

незалежно від того, яким способом вона зафіксована, може слугувати документальною базою дослідження.

Таким чином, контент-аналіз є традиційним методом наукових досліджень, використання якого зумовлене бажанням позбутися суб'єктивності традиційних пошукових методів. Перші контент-аналітичні дослідження проведені в кінці XIX – на початку XX ст. в сфері ідеології, політики, соціології, педагогіки. З 50-х років XX ст. контент-аналіз як дослідницький метод почав активно використовуватися практично в усіх галузях науки, що ґрунтуються на аналізі текстових джерел. Виділилися концептуальний, кореляційний, контекстовий та автоматизований контент-аналіз як форми даного методу. Системне застосування контент-аналізу в дослідженнях з історії науки й техніки запроваджено в останні десятиріччя і представляється особливо корисним як при з'ясуванні еволюції домінуючих напрямів, концепцій, вчень теорій в певній галузі наукового знання, так і при аналізі наукового доробку окремих учених. Специфіка його застосування в дослідженнях визначається документальною базою, основу якої становить персональна та колективна інформація. До персональної інформації відносяться: статті, бібліографічні списки, листи, автобіографії, мемуари, щоденники, інтерв'ю, які дозволяють простежити динаміку формування і розвитку наукових орієнтирів певної особистості залежно від зміни умов його наукового та соціального середовища. До колективної інформації в дослідженнях з історії науки й техніки відносять: галузеву періодику, звіти, плани, колективні праці, закони, інструкції, накази. Для обох форм інформації характерне широке використання архівних документів.

Список використаних джерел

1. *Богомолова И. Н.* Контент-анализ: Спецпрактикум по социальной психологии / И. Н. Богомолова, Т. Г. Стефаненко. – М., 1992. – 128 с.
2. *Вершловский С. Г.* Контент-анализ в педагогическом исследовании: учебное пособие / С. Г. Вершловский, М. Д. Матюшкина. – СПб, 2006. – 61 с.
3. *Добреньков В. И.* Методы социологического исследования / В. И. Добреньков, А. И. Кравченко. – М., 2004. – С. 568–582.

4. Жарикова Т. А. Контент-анализ – социологический метод / Т. А. Жарикова. – Владивосток, 1990. – 146 с.
5. Козлова Н. Н. Методология анализа человеческих документов / Н. Н. Козлова // Социологические исследования. – 2004. – С. 34–42.
6. Королева Е. Г. Образ успешной личности в газетных публикациях (контент-анализ материалов СМИ) / Е. Г. Королева, Г. И. Саганенко // Многообразие возможностей социологического изучения сферы образования. – Ч. 2. – Спб., 2005. – С. 79–87.
7. Мангейм Дж. Б. Политология. Методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич. – Пер. с англ. – М.: Весь Мир, 1997. – 224 с.
8. *Методологические и методические проблемы контент-анализа* / отв. ред. А. Г. Здравомыслов. – Вып. 1. – М-Л., 1973. – 88 с.
9. *Методы и методики социально-педагогического исследования* / Под ред. С. Г. Вершловского. – СПб, 1999. – С. 102–106.
10. Тернер Р. Сравнительный контент-анализ биографий / Р. Тернер // Вопросы социологии. – М., 1992. – Т. 1, №1. – С. 121–134.
11. Шалак В. И. Контент-анализ. История метода / В. И. Шалак. – Режим доступа: <http://www.vaal.ru/cont/content.php>. – Заголовок с экрана.

References

1. Bogomolova, I. N., and T. G. Stefanenko. (1992). *Kontent-analiz: specpraktikum po social'noj psihologii* [Content analysis: a special practice on social psychology]. Moscow. 128. [in Russian].
2. Vershlovskij, S. G., and M. D. Matjushkina. (2006). *Kontent-analiz v pedagogicheskom issledovanii* [Content analysis in pedagogical research]. St. Petersburg. 61. [in Russian].
3. Dobren'kov, V. I., and A. I. Kravchenko. (2004). *Metody sociologicheskogo issledovanija* [Methods of sociological research]. Moscow. 568–582. [in Russian].
4. Zharikova, T. A. (1990). *Kontent-analiz – sociologicheskij metod* [Content analysis – sociological method]. Vladivostok. 146. [in Russian].
5. Kozlova, N. N. (2004). *Metodologija analiza chelovecheskih dokumentov* [Methodology of analysis of human documents]. *Sociologicheskie issledovanija* [Sociological research]. 34–42. [in Russian].
6. Koroleva, E. G., and G. I. Saganenko. (2005). *Obraz uspeshnoj lichnosti v gazetnih publikacijah (kontent-analiz materialov SMI)* [The image of a successful personality in newspaper publications (content analysis of media materials)]. *Mnogoobrazie vozmozhnostej sociologicheskogo izuchenija sfera obrazovanija*. [Variety of opportunities for sociological study of education]. St. Petersburg. 2, 79 – 87. [in Russian].
7. Mangejm, Dzh. B., and R. K. Rich. (1997). *Politologija. Metody issledovanija* [Political science. Methods of research]. Moscow. 224. [in Russian].

8. (1973). *Metodologicheskie i metodicheskie problemy kontent-analiz* [Methodological and methodical problems content analysis]. Moscow-Leningrad. 1, 88. [in Russian].

9. (1999). *Metody i metodiki social'no-pedagogicheskogo issledovanija* [Methods and methods of socio-pedagogical research]. St. Petersburg. 102–106. [in Russian].

10. Terner, R. (1992). *Sravnitel'nyj kontent-analiz biografij* [Comparative content analysis of biographies]. *Voprosy sociologii* [Questions of sociology]. Moscow. 1, 1, 121–134. [in Russian].

11. Shalak, V. I. *Kontent-analiz. Istorija metoda* [Content analysis. Method history]. <http://www.vaal.ru/cont/content.php>. [in Russian].

Рецензент:

Кучер В.І., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 23.04.2017 р.